

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.2.8.2023.95-118>
УДК 782

Марина Володимирівна РОССІХІНА,
аспірантка,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,
e-mail: m.rossikhina.asp@kubg.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3797-1754

ТВОРЧА БІОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОГО СПІВАКА ОЛЕКСАНДРА ГЕРАСИМЕНКА (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

Анотація. У статті висвітлено відомості про життя та творчий шлях українського оперного співака кін. XIX – поч. XX ст. – Олександра Герасименка, яскравого представника українського класичного вокального мистецтва, творче становлення якого відбувалося в Італії під впливом італійської школи і сцени. Проаналізовано доступну інформацію про діяльність артиста: виявлено розбіжності й неточності в хронології виступів оперного співака, які виправлено й уточнено у статті. На основі італійської та вітчизняної театральної та суспільно-політичної преси вивчено та реконструйовано сценічно-виконавчу діяльність О. Герасименка, розглянуто репертуар артиста, здійснено періодизацію його творчої діяльності. У статті вперше використані музично-публіцистичні публікації, що містять різні оцінки професійного зростання артиста: детально проаналізовано, наведено приклади та зіставлено рецензії з різних газетних джерел на оперні вистави артиста. Простежено взаємодію співака з відомими музикантами того часу, такими як

О. Антоновський, А. Боргі, О. Клямжинська, Г. Сюнерберг, А. Тосканіні та іншими, описано їхні спільні виступи; виявлені обставини зростання популярності артиста, яка виражалась у численних пропонованих контрактах (і, відповідно, можливості обирати серед них кращий), активній гастрольній діяльності та великій увазі преси до постаті українського баритона-соліста оперних труп. Використано дослідницькі можливості біографічного, біо-бібліографічного, джерелознавчого, ретроспективного, аналітико-дескриптивного методів та методу систематизації. Наголошено, що віхи творчої біографії О. Герасименка засвідчують успішне формування виконавського стилю співака у мистецькому просторі італійської та української вокальних культур, доведено ефективність та органічність впливу італійської вокальної школи на формування традицій української вокальної школи на зламі XIX та XX ст.

Ключові слова: вокальне мистецтво, оперне виконавство, творча біографія О.М. Герасименка, творча діяльність О.М. Герасименка, італійська вокальна школа, українська оперна школа XIX ст.

Вступ. Українська оперна школа формувалась під впливом європейських культур, зокрема, вагомий внесок у її становлення зробила італійська вокальна школа. Впродовж XIX ст. усе більше українських артистів відправлялись удосконалювати сценічно-виконавські навички за кордон. Італія стала популярною країною для набуття майстерності завдяки пасіонарності мистецької культури та поширенню стилю *bel canto*. В результаті навчання в іноземних маестро та подальших виступів українців у спільних трупах з італійцями відбулись значні

рецепції у формуванні української оперної школи традиціями класичної музики Італії.

Постановка проблеми. Олександр Миколайович Герасименко – видатний український співак межі ХІХ та ХХ ст. Його вокально-сценічна творчість є важливою сторінкою італійсько-українських культурно-мистецьких відносин і підтвердженням тісного зв'язку української та італійської вокальних культур. Актуальність даної статті полягає у вивченні італійських впливів на розвиток української оперної школи на прикладі творчої біографії Олександра Герасименка, дослідженні призабутих імен оперних співаків України межі ХІХ-ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Постать українського оперного співака О. Герасименка є малодослідженою. Відомості про життєвий та творчий шлях митця викладені у словнику І. Лисенка, який стисло виклав основні факти його біографії [2, с.120] та, більш детально, у довіднику А. Пружанського [3, с.63]. Стислу інформацію про співака також можна знайти в «Енциклопедії сучасної України» [1] та «Українській музичній енциклопедії» [4, с.451]. Ці видання цілком відтворюють відомості зі словника І. Лисенка. Оскільки наукових праць, присвячених творчості О. Герасименка, немає, основним джерелом відомостей для написання статті стала театральна преса, одеська та, особливо, італійська, в якій висвітлювались факти його участі в оперних виставах театрів Італії.

Мета статті – вивчення біографії та вокально-сценічної діяльності О.М. Герасименка як знакової постаті в українському оперному мистецтві на зламі ХІХ та ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що О. Герасименко народився 6(18).01.1863 р. у Києві в родині статського радника. Даних про музичну освіту Олександра

в Україні немає. Словники А. Пружанського та І. Лисенка повідомляють про від'їзд Олександра на два роки до Італії для навчання у професора Л. Джіральдоні у 1890-91 рр. [2, с.63; 3, с.120].

Леоне Джіральдоні був відомим баритомом сер. XIX ст. Вокальну освіту здобув у Флоренції під керівництвом Л. Ронці, згодом закінчив Паризьку консерваторію. Дебютував у театрі Італії (оперний театр Лоді, 1847 р.), виступав у «Ла Скала» (11 сезонів) та гастролював Європою (Некролог. Русская музыкальная газета. 1897. № 11). Завершивши оперну кар'єру, Л. Джіральдоні написав декілька робіт з теорії вокальної підготовки, відкрив власну школу співу, викладав у Міланській консерваторії. Саме до Мілану він запросив юного О. Герасименка для проходження вокальних студій [5].

Першу згадку про перебування О. Герасименка в Мілані знаходимо у списку ангажованих до італійських театрів артистів у газеті «Rivista teatrale melodrammatica» від 01 червня 1890 р. (Movimento degli artisti abbonati. Rivista teatrale melodrammatica. 1890. №1241. 1 giugno). Згодом це саме видання вказує, що молодого баритона прийняли в театр Савільяно на період з 18 жовтня до 18 грудня 1890 р. співати в операх «Фаворитка» та «Порожній будинок, або Фальшивомонетники» («Falsi Monetari», опера-буфа Лауро Россі) (Giorno per giorno. Rivista teatrale melodrammatica. 1890. №1253). Від 15 жовтня до грудня О. Герасименко перебував у Савільяно, проте в рецензіях на постановки «Фаворитки» його ім'я не згадувалося (Movimento degli artisti abbonati. Rivista teatrale melodrammatica. 1890. №1265. 1 dicembre), із чого можна зробити висновок, що співак або не брав участі в публічних виставах саме цієї опери (наприклад, був у складі дублерів), або невдовзі після

ангажування із нез'ясованих причин, не приступаючи до роботи, анулював контракт.

За підтвердженими відомостями український співак дебютував на італійській сцені лише у 1891 р. в опері «Рюї Блаз» (опера Філіппо Маркетті, вперше поставлена в «Ла Скала» у 1869 р.) [3, с.120]. «Rivista teatrale melodrammatica» анонсувала 15 червня 1891 р., що «в Кастільйоне-делле-Стів'єре (провінція Мантуя) буде виконано оперу “Рюї Блаз”, в якій гратимуть Ольга Зубова (сопрано), Іда Севідж (меццо-сопрано), Паоло Мера (тенор), Алессандро Гуеррас (баритон) і Франческо Нікколетті (бас)». Під творчим псевдонімом Alessandro Guerras виступив О.Герасименко 9 (Giorno per giorno. Rivista teatrale melodrammatica. 1891. №1291. 15 giugno) [3, с.120]. Ця вистава з успіхом пройшла 20 червня, отримавши позитивні відгуки, в тому числі на адресу молодого баритона (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1891. №1292. 23 giugno).

Схвальні рецензії у різних газетах були одностайними для дебютанта: «Проїжджаючи повз Кастільйоне, я відвідав восьму виставу “Рюї Блаза”», – пише критик, який назвався «Maestris», – «Чудовий успіх усіх номерів. Артисти О. Зубова (Регіна), І. Севідж (Касільда), Гроссі (головний герой), О. Гуеррас (Саллюстіо), Ф. Нікколетті (Гурітано) були особливо відзначені. Захоплені глядачі бажали повторення балади Касільди, любовного дуету та дуету Касільди-Саллюстіо. Чудовий оркестр і хори. Розкішна постановка; багатолюдний театр» (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1891. №1294. 8 luglio).

Місцева газета «Provincia di Mantova» 21 червня написала про Герасименка таке: «Дона Саллюстіо виконаував Гуеррас – дуже здібний і сильний баритон із захоплюючими вокальними засобами. Великий урожай

оплесків подарував йому дуєт із басом, соло *Ai miei rivali cedere*, дуєт із тенором у першій дії і в третій в *Così veder ti voglio*, і четверта дія з *E ricco, e bello, e nobile*. Гуєррас справедливо залишив чудове враження у публіки» (*Corrispondenze. Ricordi artistici. Rivista teatrale melodrammatica*. 1891. №1294. 8 luglio).

Інший часопис «*Sentinella Bresciana*» про цю ж виставу надрукувала декілька повідомлень, у яких переважали похвальні фрази на кшталт «приємний юнак із міцним голосом, який завжди співає дуже точно», «браво баритону Гуєррасу, який завжди співає ідеально чисто», «баритон, який щоразу вдосконалюється» (там само).

Такий успіх не залишив чекати на нові контракти, і Олександр уже 26 жовтня 1891 р. відзначився у ролі Ескамільйо у знаменитій опері Ж. Бізе «Кармен» разом із партнерами по сцені Л. Кавалліні, Де Марс, П. Буцці, Е. Бранкалеоне та ін. Постановка відбулась у театрі міста Нові-Лігуре (провінція Александрія). Диригував виставою маєстро Гайоне (*Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica*. 1891. №1309. 1 novembre).

11 листопада у цьому ж театрі з великою підтримкою публіки пройшла постановка опери «Міньйон» (оперна комедія у трьох діях Амбруаза Тома, написана 1866 р.). О. Герасименко зіграв «веселого» Лаєрта (*Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica*. 1891. №1311. 15 novembre). Газета «*Rivista teatrale melodrammatica*» зазначила, що кращий баритон О. Гуєррас був зарахований до трупі театру Муз в Анконі («*Teatro Muse d'Ancona*») для виконання партії в «Кармен» та інших операх: «З нагоди свого бенефісу в Нові-Лігуре минулої осені талановитий артист здобув бурхливі овації та подарунки, зокрема, брошку та каблучку» (*Giorno per giorno. Rivista teatrale melodrammatica*. 1891. №1315. 12 dicembre).

На жаль, через стан здоров'я, співак після кількох репетицій подав прохання на відставку, на що дирекція театру пристала «з великим жалем... тим більше, що з проведених репетицій можна було сміливо зробити висновок, що Ви були б чудовим Тореадором, Бажаю Вам швидкого одужання», – передавала газета слова імпресаріо Натале Фідора, звернені до О. Герасименка (*Cose d'arte. Rivista teatrale melodrammatica*. 1892. №1321. 1 febbraio).

Після одужання Олександр був ангажований до мантуанського театру Андреані. 27 квітня 1892 р. газета «*Il mondo artistico*» відзначила «великий успіх опери “Фра-Дияволо” (комічна опера на 3 дії французького композитора Даніеля Обера) в Андреані в Мантуї у виконанні міс Маріо Каппелларо (Церліна), Азелін Сундін (Памела) та пана Франческо Дадді (головний герой), Алессандро Гуерраса (Англієць, лорд Рокбург), П'єтро Марукко (Беппо), Антоніо Фумагаллі (Джакомо), Джузеппе де Маркі (Лоренцо) та маестро А. Річчі-Сінйоріні (диригент і директор оркестру)» (*Ultime notizie. Il mondo artistico*. 1892. №18-19. 27 aprile).

Це саме видання згодом сповістило, що «молодого і талановитого артиста після дуже вдалого прослуховування, зробленого в присутності маестро А. Понтеккі (диригент), Компанія в місті Б'єлла найняла на роль головного героя в “Ріголетто”, а пізніше, в жовтні, він вирушить на чудових умовах до Театро Нуово (*Teatro Nuovo*) в Задар (Хорватія)» (*Movimento artistico. Scritture. Il mondo artistico*. 1892. №31. 24 luglio).

Уже 6 серпня газети відзначили успіх вистави у театрі міста Б'єлли: «найбільші оплески отримала примадонна Ліна Бенетті – і з нею добру частину розділив баритон Алессандро Гуеррас» (*Teatri d'Italia. Il mondo artistico*. 1892. №33-34. 12 agosto).

Повідомлення в «Rivista teatrale melodrammatica» оголошували про успіх вистав «Ріголетто» (08, 10 та 11 серпня) у комунальному театрі Б'єлли (Teatro Sociale), де виконавець головних партій О. Герасименко залишив яскраві емоції у глядачів та преси: «Зал аплодував увесь вечір» (вистава 08 серпня), «зірку-актора Гуерраса відзначили – виклик на *bis* з арією Vendetta» (вистава 11 серпня) (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1892. №1347. 15 agosto).

Часопис «L'eco dell'industria» написав про нього: «Баритон пан Алессандро Гуеррас дуже добре тримає роль головного героя, ефектну й виснажливу, як актор і як співак. Його голос не дуже сильний, але приємний, і співає він зі знанням і пристрастю артиста» (Telegrammi, lettere, giornali. Il mondo artistico. 1892. №35-36. 24 agosto).

Перед поїздкою в Задар завдяки чудовим вокальним та артистичним якостям О. Герасименка ангажували до театру міста Сассарі, де він мав співати в операх «Кармен» і «Міньйон» впродовж карнавалу (Movimento artistico. Scritture. Il mondo artistico. 1892. №37-38. 4 settembre).

Італійські часописи згодом розмістили відгуки про виступи українця в Хорватії, відзначивши, зокрема, що «елегантний Лаерт у “Міньйон” зумів зробити свою роль цікавою» (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1892. №1356. 23 ottobre), тому його виступ був високо оцінений (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1892. №1358. 8 novembre).

Розгорнутий відгук на виставу цієї опери від 15 жовтня розмістили у газеті «Rivista teatrale melodrammatica»: «Після “Міньйон”, в якій ми змогли оцінити чудову майстерність пані З. Монтальчіно та сильний голос баритона Гуерраса, ми також нарешті отримали знамениту “Сільську честь” П. Масканьї, яка –

кажу відразу – надзвичайно сподобалась усім... Партію Альфіо довірили баритону Гуеррасу. Цей здібний юнак, який так добре відзначився легким характером Лаерта в «Мінйон», дуже вдало виписав образ нещасного чоловіка, зумівши також продемонструвати свої прекрасні вокальні засоби. Твір був чудово скоординований і зрежисований молодим маестро А. Річчі-Сінйоріні та з бездоганною точністю поставлений трупю Чіконьяні» (Corrispondenze. Rivista teatrale melodrammatica. 1892. №1357. 1 novembre).

Після закордонних виступів у «Мінйоні», «Сільській честі» та «Пуританах» Олександра Герасименка запросили до муніципального театру Одеси співати в італійських та російських операх (Movimento artistico. Scritture. Il mondo artistico. 1892. №50. 30 novembre).

Італійські газети завжди уважно стежили за діяльністю Одеського міського театру, адже здавна італійські агенції ангажували артистів до його трупи, особливо в часи (до 1873 р.оку), коли на його сцені панувала італійська опера. Тому не дивно, що вони не обходили увагою успіхи здібного українця на його батьківщині.

Олександр Герасименко був запрошений антрепренером І. Грековим на російський оперний сезон, проте трупа не мала драматичного тенора, ймовірно, співаків на амплуа другого плану, тому в її складі співала частина італійців (Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2494. 1(13) января).

7 грудня 1892 р. О. Герасименко разом із О. Клямжинською заспівали свій дебют в опері «Травіата» на головній сцені Одеси. Перші відзиви про співака були досить стримані, з критичними зауваженнями, що стосувалися передусім якості виконання, вокальної техніки. Місцева преса «Одесский вестник», зокрема, написала: «Пан Герасименко виявив багаті голосові засоби; але страх

і погане знання ролі так не вигідно вплинули на його виконання, що поки важко сказати чи мають помічені нами недоліки (невірна інтонація, невміння брати верхні ноти) випадковий характер, чи є постійними якостями його співу» (Искусство и литература. Одесский вестник. 1892. №314. 6(18) декабря).

Наступний виступ, у партії Ріголетто в однойменній опері Дж. Верді, був значно кращим від дебютного. Критики відзначили, що цього разу співак був у матеріалі, тримався впевнено, «голос – неперевершений: гарного тембру, широкий, гучний», але знову вказували недоліки школи ((Искусство и литература. Одесский вестник. 1892. №328. 21 декабря (2 января)).

30 грудня йшла опера «Демон», в якій головну партію співав Гуеррас. Найкраще ним була виконана арія «Не плач, дитя», яку співак повторив на *bis*. Але прискіпливе око музичного критика відзначило ряд чинників, які вказували на недосвідченість одеського дебютанта: «несміливість артиста і погана музична пам'ять не кращим чином впливали на враження від виступу» (Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2494. 1(13) января).

Італійська газета, уникаючи критичних випадів у бік співака, передрукувала лише похвальні рядки: «О. Клямжинська та О. Герасименко справили велике враження і досягли тріумфу. Олександр «у складній партії головного героя відзначився завдяки голосу, пісні, дії і був викликаний на *bis* із романсом» (Teatri dall'estero. Il mondo artistico. 1893. №6-7. 3 febbraio).

Наступний показ цієї опери (5 січня 1893 р.) одеські критики відзначили «прекрасним» виконанням О. Клямжинської, О. Герасименка та Й. Супруненка

((Искусство и литература. Одесский вестник. 1893. №4. 5 (17 января)).

Газета «Одесские новости» назвала Герасименка добрим Томським в «Піковій дамі» (20 січня), де він співав разом з Г. Сюнерберг (Графиня), Філоновою (Ліза), Й. Супруненком (Герман) ((Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2512. 21 января (2) февраля)).

Натомість «Одесский вестник» критикував співака, вказуючи, що виконання ним балади Томського було невдалим ((Искусство и литература. Одесский вестник. 1893. №19. 21 января (2) февраля)).

Наступною оперою поставили «Євгенія Онегіна», і думки кореспондентів згаданих газет знову розійшлися: одні вказали, що співак був «пристойним» Онегіним ((Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2519. 28 января (9) февраля)), інші – що роль повністю була провалена, хоча співак перед останньою картиною «оголосив себе хворим» ((Искусство и литература. Одесский вестник. 1893. №26. 28 января (9) февраля)).

Ще більше спірних відгуків про виступи О. Герасименка надрукували після вистави опери «Кармен». «Одесские новости» проголосили артиста добрим Ескамільйо, особливо у сценічному плані. Куплети тореадора він заспівав на *bis* (Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2523. 1 (13) февраля)). Газета «Одесский вестник», навпаки, з насмішкою описувала появу артиста на сцені, критикувала його акторську гру та вокальне виконання ((Искусство и литература. Одесский вестник. 1893. №30. 1 (13) февраля)), що, з огляду на протилежну реакцію публіки, викликає думки про замовне походження таких публікацій.

Італійські газети, ґрунтуючись на кореспонденції, яку отримували з Одеси, писали, що українець заспівав у

«Гугенотах» (2 лютого) разом із Н. Буличовою, О. Клямжинською, Г. Сюнерберг (меццо), Л. Сінйоретті (тенор) та Е. Боруччо (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1893. №1370. 8 febbraio); «Кармен» (23 лютого) з Н. Буличовою, і, звично, був викликаний на *bis* із куплетами Тореадора (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1893. №1373. 1 marzo).

Згодом, у березні, артиста запросили співати в театрі Панаєва у Петербурзі. У програмі його виступів були названі партії в «Кармен» Ж. Бізе, «Фаворитці» Г. Доніцетті, «Паяцах» Р. Леонкавалло та «Другу Фріці» П. Масканьї (Movimento artistico. Scritture. Il mondo artistico. 1893. №16-17. 7 aprile) та ін. 8 травня 1893 року «Il mondo artistico» повідомляла: «У недавньому листі з Петербурга написано, що в театрі Панаєва відмінний баритон був високо оцінений у “Кармен” і “Сільській честі”. Ескамільйо та Альфіо мали в ньому старанного, ефектного інтерпретатора, який заслуговує на щирі оплески глядачів» (Telegrammi, lettere, giornali. Il mondo artistico. 1893. №21-22. 8 maggio).

У жовтні О. Герасименко повертається співати до Одеси на оперний зимовий сезон російської опери, де одразу отримує схвальні рецензії в ролі Томського ((Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2748. 4(16) октября)) та Альфіо («Сільська честь») ((Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2749. 5(17) октября)). Італійські газети пишуть про приголомшливий успіх опери «Паяци» в Одеському міському театрі з О. Клямжинською, баритоном Н. Мюллером (Тоніо), О. Гуеррасом (Сільвіо) та опери «Демон» А. Рубінштейна з О. Клямжинською (Тамара), О. Гуеррасом (Демон), О. Антоновським (князь Гудал) (Teatri dall'estero. Il mondo artistico. 1893. №42-43. 10 ottobre).

В Одесі у цьому сезоні російською оперою диригував Н.Б. Емануель – досить відомий, досвідчений музикант того часу. Свою освіту він здобув у Гамбурзі (Німеччина) та Штеттині (нині Щецин в Польщі), закінчив Лейпцизьку консерваторію і 19-річним був ангажований як диригент до міста Нейс (Ірландія). Він працював у Гамбурзі; керував італійською трупою у Стокгольмі; мав турне по Фінляндії. З 1870 по 1878 рр. диригував у Гельсінгфорсі (нині Гельсінкі), а влітку 1879 р. – російську оперу в Одесі, після чого поперемінно служив у Києві, Москві, Петербурзі, Харкові, Одесі. Як для іноземця, у Емануеля було виключне розуміння суто російської музики ((Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2510. 19(31) января)). Співати під керівництвом маестро було почесно і корисно для молодого співака.

11 жовтня відбулась перша постановка в театрі Одеси опери О. Бородіна «Князь Ігор». Часопис «Il mondo artistico» у розгорнутому відгуку пише: «Баритон Гуеррас викликав захоплення у складній партії князя Ігоря. Йому довелося повторити свою довгу і непросту арію третьої дії, викликавши справжні овації» (Teatri dall'estero. Il mondo artistico. 1893. №48-49. 20 novembre). Разом із ним у виставі співала сопрано Філонова (Ярославна) та бас О. Антоновський (Кончак) (там само). Одеська критика була більш прискіпливою, підкресливши випадки детонування у співі Герасименка, що псувало загальне враження, хоча визнавала, що арія князя у другій дії була ним виконана добре ((Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2761. 17(29) октября)).

Поперемінно з цією прем'єрною оперою, О. Герасименко (Томський) разом із Н. Мюллером (Єлецький), Філоновою, Й. Супруненьком, Смирновою та Соловйовою з успіхом співали в інших операх репертуару:

«Піковій дамі» П. Чайковського (Teatri dall'estero. Il mondo artistico. 1893. №45. 28 ottobre) та «Демоні» А. Рубінштейна (жовтень 1893 р.) (Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2766. 24 октября (5 ноября)). 7 листопада Олександр «дуже мило провів партію Сільвіо» у виставі «Паяци» Р. Леонкавалло (Teatri dall'estero. Il mondo artistico. 1893. №50. 1 dicembre).

19 листопада відбувся вдалий перший показ опери «Мазепа» П. Чайковського. Український співак виконував партію головного героя, про що критики написали таке: «його голос звучав напрочуд гарно і дуже пасував цій ролі» ((Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2791. 19 ноября (1) декабря)).

2 грудня вперше поставили «Кармен», яка стала повним тріумфом, адже головну партію погодилась виконувати відома італійська артистка Адель Боргі. Співачка народилась в Мілані. Музичну освіту здобула в Генуї у професорів де-Феррері та де-Маріані. З 1875 р. Боргі дебютувала на сценах Італії і здобула визнання ((Театральные новости. Одесские новости. 1893. №2792. 20 ноября (2) декабря)). Пізніше, впродовж 10 років співачка з успіхом виступала на королівських сценах Іспанії, гастролювала по Європі та Російській імперії (Петербург, Москва)(<http://www.lavoceantica.it/Mezzosoprano/Borghi%20Adele.htm>).

Виконанням Кармен на одеській сцені вона захопила публіку, їй довелося повторити три номери під бурхливі овації. Разом із А. Боргі успіх вистави розділили тенор Дж. Дженіо та баритон О. Гуеррас, якого вигуками *bis* змусили повторити куплети тореадора (Opere e artisti italiani in Russia. Il mondo artistico. 1893. №51. 10 dicembre).

У лютому 1894 р. в Одесі ставили «Гугенотів» Дж. Мейєрбера, «настільки довершеної у кожній частині, –

писав критик – що минуло багато часу з тих пір, коли наша громадськість була свідком такого» (*Teatri dall'estero. Il mondo artistico*. 1894. №7-8. 10 febbraio). У партії Графа де Невера виступав «дуже добрий, елегантний, видатний» Олександр Герасименко (там само).

У репертуарі також вчергове значились «Сільська честь», «Пікова дама». В опері «Джоконда» О. Герасименко заспівав другорядну партію Варнави, яка «лягає йому на голос... Вдало виконана баркарола другого акту» ((*Театральные новости. Одесские новости*. 1894. №2873. 15(27) февраля)).

24 лютого український співак мав бенефіс в опері «Демон» – артист неодноразово виходив співати на *bis*, зокрема, двічі з арією «На воздушном океане», від публіки отримав цінні подарунки ((*Театральные новости. Одесские новости*. 1894. №2882. 24 февраля (8) марта)).

Під час великопісного концертного сезону, що розпочався у березні й тривав до квітня, Олександр Герасименко взяв участь щонайменше у чотирьох заходах, де співака, як уже давно знайомого і бажаного артиста, приймали дуже палко ((*Театральные новости. Одесские новости*. 1894. №2891. 8(20) марта)).

У липні Гуеррас-Герасименко повертається до Італії, у Вілла д'Адда, де, вірогідніше за все, мав відпочинок (*Movimento degli artisti abbonati. Rivista teatrale melodrammatica*. 1894. №1440. 1 agosto). Місцеві газети повідомляли про його повернення після «великого успіху» співака у 20 операх за кордоном (3 сезони) та сповіщаючи про відхилені ним пропозиції роботи в Москві та Харкові на користь театрів Італії (*Movimento artistico. Disponibilità. Il mondo artistico*. 1894. №27-28. 1 luglio).

Перебуваючи в Мілані з жовтня 1894 р., Олександр на хвилі успіху підписує контракт з імпресаріо Бріто для

виступів у театрі Сан-Карлуш в Лісабоні (з 15 грудня до 15 квітня 1895 р.) та Міському театрі Ріо-де-Жанейро, проте «з міркувань репертуару» уже у березні він розірвав угоду і повернувся до Мілану (*Giorno per giorno. Rivista teatrale melodrammatica*. 1894. №1455. 23 novembre).

З травня 1895 р. О. Герасименко починає активну гастрольну діяльність на Апеннінах. Італійські газети відзначили успіх співака в партії графа де Невера в «Гугенотах», яку він виконував, працюючи в театрі Марручіно у К'єті. Місцевий часопис «*La Cescala*» зазначав: «Перейдімо до баритона пана Алессандро Гуерраса, перед яким ми спиняємось, щоб споглядати прекрасний темперамент. У ньому знову живе граф Неверський з усім його героїзмом і вірою; гідний захоплення як досконалий і бездоганний актор, він також володіє голосом, який має всі можливі принади прекрасної та вишуканої школи. Гарний у своєму витонченому мистецькому почутті» (*Telegrammi, lettere, giornali. Il mondo artistico*. 1895. №24. 31 maggio).

Інша газета «*Lo Svegliarino*» називає О. Герасименка «видатним баритоном з прекрасним м'яким, приємним голосом». Він «справляє чудове враження на публіку К'єті – і ми хотіли б мати приємність, – зазначає часопис, – знову чути його серед нас в опері, яка мала б для нього набагато більше значення, оскільки у “Гугенотах” він виконує невелику роль» (*Telegrammi, lettere, giornali. Il mondo artistico*. 1895. №26. 20 giugno).

У листопаді 1895 р. О. Герасименка наймають співати в театрі Манцоні (*il Teatro Manzoni*) в Пістоїї: «Театр відкрився до вечора 21-го [грудня] оперою «Кармен». Чудовий результат для К. Мерлі (головна героїня), Е. Зуссо (Мікаела), А. Костаніано (Дон Хосе), О. Гуерраса (Тореадор) ... підготовлений хор під орудою маестро Б'янкі, оркестр під керівництвом маестро Белліні

(Teatri d'Italia. Il mondo artistico. 1896. №1-2. 1 gennaio). Пан Гуеррас був нам потрібен – справді винятковий Тореадор, як у грі, так і в співі. Він має все для цього: красиву фігуру; протяжний, теплий, приємний голос; розумну гру. Його куплети в другій дії викликали бурхливі аплодисменти; він був дуже ефектним у четвертому акті, чим викликав захоплення» (Telegrammi, lettere, giornali. Il mondo artistico. 1896. №1-2. 1 gennaio).

Наступна вистава за участю О. Герасименка в цьому ж театрі відбулась 26 січня 1896 р. – опера Ж. Массне «Манон» мала приголомшливий успіх, безперервні оплески і багато викликів на *bis*. Олександр виконував партію сержанта Леско разом з артистами А. Стеккі, А. Костаньян, Ф. Джакетті (Ultime notizie. Il mondo artistico. 1896. №6. 31 gennaio).

15 березня 1896 р. Герасименко виступив у комунальному театрі Форлі в «Травіаті», де українському баритону аплодували в дуєті з Віолетою, в арії та квартеті «Di sprezzo degno», у яких він показав себе «розумним актором з широкими та міцними засобами» (Giorno per giorno. Rivista teatrale melodrammatica. 1896. №1518. 15 marzo).

20 квітня Олександр виступив у театрі Тортони (регіон П'ємонт) – «переповнений театр... Чудовий Ескамільйо Гуеррас» (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1896. №1523. 23 aprile).

У червні Герасименко зіграв чотири вистави «Богемі» у театрі міста Тренто. З «відмінним Гуеррасом (Шонаром)» у цій виставі під керівництвом видатного А. Тосканіні співали Е. Горга, Ч. Феррані, К. Пасіні, А. Полоніні та М. Біглі (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1896. №1530. 15 giugno).

Після успіху в «Богемі» Олександра запрошують виступити у цій партії в театрі Фермо, а потім – у Варезе. У серпні 1896 р. газета «Il mondo artistico» друкує захоплені відгуки від тамтешнього виконання цієї опери: «Гучно і безперервно аплодували М. Мартеллі (Мюзетта), баритонам О. Гуеррасу та В. Беллаті, А. Полоніні і басу Л. Лученті. Дуже добрий концерт і оркестрове виконання під керівництвом маестро Вітале» (Ultime notizie. Il mondo artistico. 1896. №34. 20 agosto).

Місцева газета «Il Risveglio» повідомляла: «Дуже добрими інтерпретаторами є два представники «Богемі» О. Гуеррас і Л. Лученті, які, окрім чудових вокальних засобів, мають перевагу в тому, що вміють з великою точністю наслідувати своїх персонажів» (Teatri. Il mondo artistico. 1896. №35-36. 30 agosto). Разом із ними на сцені співали А. Джакетті-Ротті (Мімі), М. Мартеллі (Мюзетта), Е. Горга (Рудольф), В. Беллаті (Марчелло), А. Полоніні (Бенуа і Альчіндоро) (там само). Кореспондент газети «Rivista teatrale melodrammatica» описав В. Беллаті, О. Гуерраса та А. Полоніні як «баритонів, які виявили дуже приємну, місцями надмірну, комічність». Захоплені глядачі піднесли артистам корони та цінні подарунки (Corrispondenze. Rivista teatrale melodrammatica. 1896. №1540. 1 settembre).

Крім інших, Герасименко у Фермо вперше співав у виставі «Ванда» (опера А. Дворжака, написана у 1875 р.). У цей час компанія Роміті, яка утримувала антрепризу в Муніципальному театрі Варезе затвердила артиста на виконавця партії Шонара в опері «Богема» (Giorno per giorno. Rivista teatrale melodrammatica. 1896. №1542. 15 settembre). Вистава 17 вересня викликала ентузіазм. Театр був «переповнений вишуканою публікою». Герасименка знову хвалили за міцність засобів і вірну

інтерпретацію (Telegrammi. Rivista teatrale melodrammatica. 1896. №1543. 23 settembre).

Італійські газети наперебій повідомляли про успіхи українця: «Алессандро Гуеррас – цей видатний баритон став справжньою знахідкою для відтворення «Богемі» Пуччіні. Наша власна інформація та думки авторів статей газет сходяться в тому, що він грає роль Шонара зі справжньою делікатністю, тому спочатку у Фермо, а потім у Варезе публіка це дуже оцінила і аплодувала йому. Цей успіх приніс йому нову пропозицію для виконання тієї ж ролі наступного сезону в Тревизо» (Telegrammi, lettere, giornali. Il mondo artistico. 1896. №43-44. 10 ottobre).

«Rivista teatrale melodrammatica» розмістила відгук про виставу 24 жовтня 1896 р. в місцевому театрі Тревизо: «Баритон Гуеррас – живий і правильний Шонар, найліпшим чином відповідає голосу та драматичній дії. Маестро А. Вінья, першокласний режисер (диригент). Хори створені добрим Фонтебассо (Corrispondenze. Rivista teatrale melodrammatica. 1896. №1548. 24 ottobre).

Згодом імпресаріо Роміті підписав з О. Гуеррасом контракт для виступів у Муніципальному театрі Модени. 13 січня 1897 р. співак здобув там виступом у «Богемі» тріумфальний успіх разом із басом П. Вульманом та баритоном Кармін'яті (Teatri. Il mondo artistico. 1897. №4-5. 13 gennaio).

Пропозиції контрактів так і «сипались» на адресу агентів співака. З-поміж запропонованих називали контракти до театрів Катанії, Анкони, Венеції та Трієста. Герасименко обрав співати у трієстському театрі Політеама в антрепризі Россетті (Scritture. Il mondo artistico. 1897. №16-17. 11 aprile). Потім він виступав у Спеції та Есте.

У 1897 р. завершується італійський період творчості українця. Подальша його оперна діяльність була перенесена

до Російської імперії: упродовж 1898-99 рр. він працює солістом Бакинської опери, виступає у Нижньому Новгороді, 1899-1902 рр. – у Тифліській (нині Тбілісі) опері та в Москві (у театрі «Акваріум»), з 1902 р. і до смерті (23 листопада 1921 р.) О. Герасименко – соліст московського Большого театру [3, с.120].

На російській та українській сцені він був першим виконавцем партії Калі в «Наль і Дамаянті» А. Аренського, Зурги в «Шукачах перлин» Ж. Бізе та Варсоноф'єва в «Хованщині» М. Мусоргського (у Москві), Сільвіо у «Паяцах» (у Петербурзі), Томського в «Піковій дамі» (в Одесі), Короля у «Попелюшці» Ж. Массне [3, с.120].

Висновки. Отже, завдяки вивченню рецензій і повідомлень італійської та вітчизняної преси, вдалося реконструювати творчу біографію українського співака Олександра Герасименка, доповнити історію виступів, фахового становлення українського співака в Італії новими відомостями. Проведене дослідження допомогло уніфікувати інформацію про виступи співака в Італії та на батьківщині, уточнити хронологію та здійснити періодизацію його вокальної діяльності: 1891 р. – вересень 1892 рр. – дебют співака і період його становлення в Італії; жовтень 1892 р. – виступи в Хорватії; грудень 1892 р. – квітень 1894 р. – одеський період, визнання на вітчизняній сцені (березень-жовтень 1893 р. – короткий російський період, Санкт-Петербург); грудень 1894 р. – березень 1895 р. – короткий португальський період, Лісабон; травень 1895 р. – лютий 1897 рр. – італійський період (гастрольна діяльність); 1898-1921 рр. – останній період – виступи в Російській імперії, радянській Росії. Вперше було подано результати обробки музичної публіцистики, що формує перше, не завжди неупереджене, враження про артиста: на відміну від італійської преси, вітчизняні критики ставились

до молодого баритона досить прискіпливо. Проте, набувши досвіду під час виступів на одеській сцені, Олександр зміг розкрити свій великий потенціал і завоювати симпатію публіки в Італії та отримати пропозиції нових контрактів. Приведені в статті факти засвідчують, що артист здобував сценічний досвід під значним впливом італійської вокальної школи на італійській та українській сцені (в змішаних трупах). Спираючись на приведені факти можна стверджувати, що О. Герасименко був популярним, визнаним співаком наприкінці XIX – на початку XX ст., що дозволило йому стати провідним виконавцем на великих сценах Російської імперії. Приклад становлення творчої особистості О. Герасименка дає підстави стверджувати про тісний зв'язок у формуванні вокальної української школи на основі традицій італійського оперного виконавства.

Список використаної літератури:

1. Лисенко І. Герасименко Олександр Миколайович 2006. Режим доступу до ресурсу: URL: <https://esu.com.ua/article-29209>.
2. Лисенко І. Словник співаків України. Київ: Рада, 1997. 354с.
3. Пружанский А. Отечественные певцы. 1750-1917: Словарь. Москва: Советский композитор, 1991. 425 с.
4. Українська музична енциклопедія. Т. 1 / Гол. редкол. Г. Скрипник; Національна Академія Наук України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ: Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2006. 680 с.
5. Rosenthal H. and Warrack J. The Concise Oxford Dictionary of Opera, 2^d Edition. Oxford: Oxford University Press, 1979. 195 p.

Maryna V. ROSSIKHINA,
Graduate Student,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: m.rossikhina.asp@kubg.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3797-1754

**CREATIVE BIOGRAPHY OF UKRAINIAN SINGER
OLEKSANDR HERASYMENKO
(SOURCE-SCIENCE ASPECT)**

Abstract. The article highlights the data about life and creative activity of the Ukrainian opera singer of the end of 19th – beginning of 20th century – Oleksandr Herasymenko, bright representative of the Ukrainian classic vocal art, whose creative formation took place in Italy under the influence of the Italian school and stage. Available information about the artist's activities was analyzed: inaccuracies in the chronology of the opera singer's performances were found, corrected and clarified in the article. On the basis of the Italian and domestic theatrical and socio-political press, the stage performance activity of Herasymenko was studied and reconstructed, the artist's repertoire was considered, periodization of his creative activity was carried out. In the article, for the first time, music and journalistic publications containing various assessments of the professional growth of the artist were used: a detailed analysis was carried out, examples given and reviews from various newspaper sources and the artist's opera performances compared. The interaction of the singer with famous musicians of that time, such as A. Toscanini, A. Borgi, G. Sünerberg, O. Klyamzhynska, O. Antonovsky and others, was traced, their joint performances were described; the circumstances of the artist's growing popularity, which expressed in numerous

offered contracts, were revealed (and, accordingly, the ability to choose the best among them) as well active touring activities and great press attention to the figure of the Ukrainian baritone-soloist of opera companies. The research possibilities of biographical, bio-bibliographic, source studies, retrospective, analytical-descriptive and systematization methods were used. It was emphasized that the milestones of O. Herasymenko's creative biography testified to the successful formation of the singer's performance style in the artistic space of Italian and Ukrainian vocal cultures. The effectiveness and organic influence of the Italian vocal school on the formation of the traditions of the Ukrainian vocal school at the turn of 19-20 centuries have been proven.

Key words: vocal art, opera performance, creative biography of O. Herasymenko, creative activity of O. Herasymenko, Italian vocal school, Ukrainian opera school of the 19th century.

References:

1. Lysenko, I. (2006). Herasymenko Oleksandr Mykolaiovych. Available at: <https://esu.com.ua/article-29209> [in Ukrainian].
2. Lysenko, I. (1997). Slovyk spivakiv Ukrayiny [Dictionary of Ukrainian singers]. Kyiv: Rada [in Ukrainian].
3. Pruzhanskiy, A. (1991). Otechestvennyie pevtsyi. 1750-1917: Slovar [Domestic singers. 1750-1917: Dictionary]. Moskva: Sovetskiy Kompozitor [in Russian].
4. Ukrainska muzychna entsyklopediia, 1 [Ukrainian music encyclopedia, 1]. (2006). Redkol.: Gh. Skrypnyk. NAN Ukrainy, Instytut mystectvoznavstva, folklorystyky ta etnologiji im. M. T. Ryl'skogo. Kyiv: Vydavnytstvo Instytutu mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnologii NAN Ukrainy [in Ukrainian].

5. Rosenthal, H. and Warrack, J. (1979). The Concise Oxford Dictionary of Opera, 2^d Edition. Oxford: Oxford University Press [in English].